

Biblioteksplan för Umeå kommun 2024–2027

Dokumentnamn: Biblioteksplan för Umeå kommun 2024–2027	
Dokumentansvarig: Helena Karlström	
Godkänd av: Kulturnämnden	Datum: 2023-10-26
Godkänd av: Kommunfullmäktige	Datum: 2023-12-18

Innehåll

1. Inledning	3
2. Styrdokument och mål för biblioteksverksamheten	
2.1. Bibliotekslag	
2.2. Skollag och läroplaner	4
o Skolinspektionens tolkning av lagen	
o Läroplaner	
2.3. FN:s konvention om barnets rättigheter	
2.4. Nationella mål för litteratur, läsfrämjande och språk	
2.5. Nationell biblioteksstrategi	5
2.6. Nationella minoriteter och minoritetsspråk	
2.7. Umeå kommun	
o Umeå kommuns vision	
o Umeå kommuns kulturpolitiska program	
2.8. Andra riktlinjer och styrdokument	6
3. Beskrivning av biblioteksorganisationen	
3.1. Folkbibliotek	
o Sveriges depåbibliotek och lånecentral	
o Umeåregionens bibliotek	
3.2. Skolbibliotek	7
3.3. Region Västerbotten	
o Regionbibliotek Västerbotten	
o Mediacenter	
3.4. Universitetsbibliotek	
4. Folkbibliotekens och skolbibliotekens lika och olika uppdrag	8
5. Bibliotek för alla	10
5.1. Bibliotek som offentlig mötesplats	
5.2. Trygghet	11
5.3. Tillgänglighet	
5.4. Prioriterade grupper	12
o Barn och ungdomar	
o Personer med funktionsnedsättning	13
o Personer med annat modersmål än svenska	14
o De nationella minoriteterna	15
5.5. Uppsökande verksamhet	
6. Bibliotek och demokrati	16
6.1. Medier	
6.2. Kunskap, källkritik och källtillit	17
6.3. Digital delaktighet	18
7. Bibliotek för samtiden och framtiden	19
7.1. Agenda 2030 för hållbar utveckling	20
7.2. Beredskap	
7.3. Kommunikation	
7.4. Teknikutveckling	21
8. Avslutning	22
9. Förteckning med länkar till styrdokument och mål	23

1. Inledning

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska kommuner anta en biblioteksplan för sin verksamhet inom biblioteksområdet.

Biblioteksplanen ska tillsammans med nationella styrdokument som bibliotekslag, skollag, läroplaner samt FN:s konvention om barnets rättigheter och lokala planer ge stöd åt den kommunala biblioteksverksamhetens utveckling och aktiviteter.

Biblioteksplanen är ett strategiskt dokument som ligger till grund för verksamhetsplanering där konkreta åtgärder formuleras. Uppföljning ska göras regelbundet.

I Umeå kommuns biblioteksverksamhet ingår folkbibliotek och skolbibliotek. När begreppet bibliotek används i fristående form i detta dokument avser det både folkbibliotek och skolbibliotek i kommunens regi.

2. Styrdokument och mål för biblioteksverksamheten

2.1 Bibliotekslag

Bibliotekslagen (SFS 2013:801) är en ramlag för Sveriges offentligt finansierade bibliotek. Lagen fastställer att biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Bibliotekslagen uppdrar åt biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet att

- verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning
- främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt
- ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna och personer som har annat modersmål än svenska.

För folkbibliotek gäller även att

- vara tillgängliga för alla och anpassade efter användarnas behov
- verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet
- ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar
- allmänheten avgiftsfritt ska kunna låna eller på annat sätt få tillgång till litteratur under en viss tid oavsett publiceringsform
- utbudet av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

I syfte att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser ska bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet samverka.

2.2 Skollag och läroplaner

Enligt 2 kap. 36 § skollagen (SFS 2010:800) ska eleverna i grundskolan, anpassade grundskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och anpassade gymnasieskolan ha tillgång till skolbibliotek. Detta gäller alla elever oavsett om de går i en kommunal eller en fristående skola.

Bibliotekslagen hänvisar till denna paragraf.

Skolinspektionens tolkning av lagen

Enligt Skolinspektionen ska följande krav vara uppfyllda för att eleverna ska anses ha tillgång till skolbibliotek:

- Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del i elevernas undervisning för att bidra till att nå målen för utbildningen.
- Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
- Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.
- Skolbiblioteket används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens samt utgör ett stöd i elevens lärande och utveckling.

Läroplaner

Enligt läroplan för grundskola (Lgr 22) kapitel 2:8 och läroplan för gymnasieskola (Gy 11) kap 2:6 är rektors ansvar att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens.

2.3 FN:s konvention om barnets rättigheter

FN:s konvention om barnets rättigheter, även kallad barnkonventionen, är ett internationellt avtal som slår fast att barn är individer med egna rättigheter. Den innehåller 54 artiklar som alla är viktiga men det finns fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas när det handlar om frågor som rör barn:

- Alla barn har samma rättigheter och lika värde.
- Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn.
- Alla barn har rätt till liv och utveckling.
- Alla barn har rätt att uttrycka sin mening och få den respekterad.

Barnkonventionen blev lag i Sverige den 1 januari 2020.

2.4 Nationella mål för litteratur, läsfrämjande och språk

Riksdagen har antagit följande politiska mål för litteratur- och läsfrämjande:

Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.

Ett mål som antagits av riksdagen för en nationell språkpolitik är att alla ska ha rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

2.5 Nationell biblioteksstrategi

I *Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025* konstateras att biblioteken har en viktig funktion i vårt samhälle:

Biblioteket är en fristad, ett rum öppet för alla, som ger fri tillgång till litteratur och information. Här kan var och en, oavsett bakgrund och resurser, ta del av kulturupplevelser och söka kunskap. Det är en plats för möten och det demokratiska samtalets utveckling samt fri kunskapsförmedling och åsiktsbildning.

Tre fokusområden bedöms vara av central betydelse för biblioteksverksamhetens kvalitet och utveckling:

- Ett biblioteksväsende som är tillgängligt och relevant för alla.
- Ett biblioteksväsende som bidrar till och följer samhällets utveckling.
- En välfungerande nationell infrastruktur för biblioteksväsendet.

2.6 Nationella minoriteter och minoritetsspråk

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:794), även kallad minoritetslagen, ger de nationella minoriteterna judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar ett grundskydd som bland annat innebär att de nationella minoritetsspråken ska främjas och skyddas samtidigt som kulturen ska utvecklas och bevaras. Samerna har även status som ett urfolk.

I språklagen (SFS 2009:600) anges att de nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.

2.7 Umeå kommun

Umeå kommuns vision

Umeå kommuns vision är att Umeå ska ha 200 000 invånare år 2050. Alla ska uppleva att de vinner på att bo och verka i Umeå. Dynamisk tillväxt, attraktiv kompetens och attraktiv livsmiljö är tre framgångsfaktorer som ska hjälpa till att nå visionen.

Umeå kommuns kulturpolitiska program

Kulturpolitiskt program för Umeå kommun 2020–2030 är ett uppdrag från kommunfullmäktige som syftar till att, genom kulturlivets utveckling, ge umeborna hög livskvalitet, stärka deras engagemang och platsen Umeås attraktivitet. Enligt programmet ska Umeå

kommun bland annat utveckla folkbiblioteksstrukturen så att tillgång till biblioteksverksamhet finns lämpligt fördelad i kommunen.

2.8 Andra riktlinjer och styrdokument

Biblioteksverksamheten utgår även från andra relevanta riktlinjer och styrdokument, lokala såväl som globala, inte minst FN:s konventioner om mänskliga rättigheter inklusive konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Agenda 2030 och Unescos folkbiblioteksmanifest.

3. Beskrivning av biblioteksorganisationen

3.1 Folkbibliotek

Kulturnämnden ansvarar för Umeå kommuns folkbiblioteksverksamhet. Den omfattar stadsbiblioteket, Ersbodabiblioteket, Grubbebiblioteket, Holmsunds bibliotek, Hörneforsbiblioteket, Mariehemsbiblioteket, Obbola bibliotek, Sävarbiblioteket, Tegsbiblioteket, Umedalens bibliotek, Ålidhemsbiblioteket och biblioteksbusen. Nio av närbiblioteken är lokaliserade i skolor. Några av biblioteken är kombinerade folk- och skolbibliotek med resurser från både kulturförvaltning och utbildningsförvaltning.

Kulturnämnden ansvarar även för Skolbiblioteksservice som är ett komplement till grundskolebiblioteken i kommunen. Alla kommunala grundskolor och friskolor har tillgång till Skolbiblioteksservice.

Sveriges depåbibliotek och lånecentral

Sveriges depåbibliotek och lånecentral är en statligt finansierad verksamhet som har ett nationellt uppdrag och är lokaliserad till Umeå. Uppdraget är att stödja den kompletterande informations- och medieförsörjningen till biblioteken i landet, och att vara ett nationellt kompetenscenter i frågor som rör medieförsörjning och samlingsstrategier.

Kungliga biblioteket är huvudman för depå- och lånecentralens verksamhet. Verksamheten bedrivs i Umeå kommuns regi och ingår i folkbibliotekets organisation med ett nära samarbete mellan verksamheterna.

Umeåregionens bibliotek

Bibliotekssamarbete inom Umeåregionen har pågått sedan år 2002 då en gemensam katalog, ett gemensamt låntagarregister och ett enhetligt bibliotekskort skapades för folkbiblioteken i Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Umeå, Vindeln och Vännäs kommuner.

Umeåregionens bibliotek har en gemensam webbplats, minabibliotek.se, med aktuell och relevant information om biblioteken. Via webbplatsen kan besökare få tillgång till regionens samlade bestånd av medier, förlänga lån och göra reservationer, låna e-medier och ta del av

bibliotekens digitala utbud dygnet runt. Bibliotekssamarbetets gemensamma system förvaltas av Umeå kommun.

3.2 Skolbibliotek

För- och grundskolenämnden ansvarar för skolbiblioteksverksamheten på de 49 grundskolorna samt inom anpassad grundskola. Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden ansvarar för de fyra gymnasiebiblioteken och biblioteksverksamheten i anpassad gymnasieskola.

Rektor är enligt läroplanen ansvarig för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens.

I Umeå finns ett tiotal fristående grund- och gymnasieskolor. Skollagens krav om elevers tillgång till skolbibliotek gäller även de fristående skolorna, men friskolornas verksamhet omfattas inte av denna biblioteksplan.

3.3 Region Västerbotten

Regionbibliotek Västerbotten

Regionbibliotek Västerbotten arbetar för att främja utveckling, samarbete och kvalitet i länets folkbiblioteksverksamheter, och för att stärka bibliotekens roll som en kraft för demokrati, delaktighet och mångfald. Regionbiblioteket har även ett litteratur- och läsfrämjandeuppdrag samt ansvarar för länets tre sjukhusbibliotek, varav ett finns i Umeå.

Folkbiblioteken är den regionala biblioteksverksamhetens primära målgrupp men även skolbibliotek omfattas av regionbibliotekets verksamhet. Utvecklingsområde 7 i *Regional biblioteksplan 2021–2024 för Region Västerbotten* handlar om att stärka skolbiblioteken.

Mediacenter

Mediacenters uppdrag är att tillsammans med kommunerna utveckla Västerbottens skolor och förskolor med stöd av digitaliseringen. Mediacenter är en resurs för ledning och personal från förskolan till vuxenutbildningen. Deras tre fokusområden är digital kompetens, fjärrundervisning och Mediawebben, en streamingtjänst för material med institutionella rättigheter.

3.4 Universitetsbibliotek

Umeå universitetsbibliotek och Sveriges Lantbruksuniversitetsbibliotek är forskningsbibliotek och en viktig del av den samlade biblioteksverksamheten i Umeå. Universitetsbiblioteken tillhandahåller informationsresurser för forskning och högre studier främst till anställda och studenter, men de är även öppna för allmänheten med en åldersgräns på 18 år.

4. Folkbibliotekens och skolbibliotekens lika och olika uppdrag

Både folkbibliotek och skolbibliotek har ett stort ansvar för att stimulera alla barns och ungdomars läsning och medie- och informationskunnighet (ofta förkortat MIK) för såväl rekreation som kunskapsinhämtning. Läsförmåga och medie- och informationskunnighet är en förutsättning för att kunna utöva både rättigheter och skyldigheter i ett demokratiskt samhälle.

Folkbibliotekens och skolbibliotekens gemensamma uppgifter är att

- ge alla barn och ungdomar möjlighet till information, kunskap och upplevelser genom böcker och andra medier
- arbeta med läsfrämjande verksamhet och särskilt beakta behoven hos barn med läs- och skrivsvårigheter, funktionsnedsättningar och andra särskilda behov
- ha ett rikt urval av medier på minoritetsspråken och i kommunen övrigt förekommande språk
- ge förutsättningar till litterära aktiviteter och förmedla ett anpassat kulturutbud som stimulerar och utvecklar barn och ungdomars språk, känsla, fantasi och kreativitet.

Utöver att skolbibliotek och folkbibliotek har många gemensamma uppgifter så har Umeå kommun en stor andel kombinerade folk- och skolbibliotek jämfört med andra kommuner i landet. Anledningarna till att man valt att inrätta kombinerade folk- och skolbibliotek har varit flera, varav en faktor har varit samordning av kommunala resurser. Fördelarna är många för såväl barn, elever som invånare i bostadsområdena där biblioteken finns, men det finns även utmaningar med sådana lösningar. Uppdragen för folkbibliotek respektive skolbibliotek skiljer sig delvis åt och intressekonflikter kan uppstå i vissa situationer. Exempelvis kan allmänhetens tillgång till ett bibliotek placerat i en skola vara en utmaning ur båda verksamheternas perspektiv.

Folkbibliotek har i uppgift att

- vara tillgängligt för alla
- vara samhällets kunskaps-, medie- och informationscentrum
- ha ett brett utbud av medier anpassat till medborgarnas behov
- särskilt uppmärksamma förskolebarnens behov av böcker och andra medier
- nå barn i skolåldern på deras fritid
- erbjuda verksamhet för alla åldrar
- ge förutsättningar till litterära aktiviteter och förmedla ett anpassat kulturutbud för vuxna
- vara öppet så stor del av dagen som möjligt, även kvällar och helger
- vara bemannat med fackutbildad personal.

Skolbibliotekens uppgift inom grundskolan och gymnasieskolan är att

- vara tillgängligt för samt nå elever och skolans personal under skoltid
- vara en del i elevernas undervisning för att bidra till att nå målen för utbildningen
- främja språkutveckling och stimulera till läsning
- stärka elevernas digitala kompetens

- medverka till att eleverna utvecklar förmågan att söka, sortera och kritiskt granska information
- ha ett utbud av medier anpassat till elevernas och skolans behov
- samverka med lärare i det pedagogiska arbetet.

Därutöver finns en ambition att skolbibliotek ska vara bemannat med fackutbildad personal.

Elever ska enligt Skolinspektionen ha tillgång till skolbibliotek i den egna skolenheten eller på rimligt avstånd från skolan.

Skolbibliotek är en viktig del av den pedagogiska verksamheten. Skolbibliotek kan utöver att gynna goda skolresultat och bidra till att kompensera för elevers olika förutsättningar även verka för kultur, litteratur och bildning i en vidare mening. Rektor har en viktig uppgift att tydliggöra skolbibliotekets roll och är ansvarig för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen.

Umeå kommuns gymnasiebibliotek är alla välutrustade vad gäller media och teknik och har fackutbildade bibliotekarier.

När det gäller skolbibliotek inom grundskolan så varierar tillgång och utbud. På de flesta enheter där högstadieverksamhet bedrivs finns skolbibliotek med biblioteksutbildad personal i olika omfattning. Även några av låg- och mellanstadieskolorna har tillgång till biblioteksutbildad personal, men det stora flertalet har det inte. Som nämnts finns ett antal kombinerade folk- och skolbibliotek. Upplägget för dessa ser olika ut, främst beroende på kommunens tidigare organisation. Några skolbibliotekarier är anställda av skolan och några biblioteksanställda inom kulturförvaltningen har skolbiblioteksuppdrag. Ytterligare närbibliotek belägna i skolor nyttjas av elever och lärare som skolbibliotek utan några formella avtal mellan förvaltningarna. Det är angeläget att tydliggöra befintliga skolbiblioteksuppdrag samt att förbättra förutsättningarna för att uppnå likvärdig tillgång för kommunens elever.

Skolbiblioteksservice (SBS) är ett komplement till grundskolebiblioteken i kommunen. SBS sköts av folkbiblioteksverksamheten och har som uppgift att tillhandahålla litteratur för lässtimulans och kunskapsinhämtande för skolorna. Ett stort antal sammanställda boklådor med olika teman kan lånas av skolpersonal. Även litteratur för modersmålsundervisning och på minoritetsspråk erbjuds alla Umeå kommuns skolor och friskolor i Umeå. Därutöver har folkbiblioteken ett erbjudande till alla grundskolor som innefattar biblioteksbesök, gruppvisning och information för 6-åringar, bokprat för lågstadiet och mellanstadiet.

Biblioteksbussen är ett mobilt bibliotek som i första hand besöker de delar av kommunen som har långt till någon av kommunens folkbibliotekslokaler. Kommunens alla medborgare kan använda biblioteksbussen. En förhållandevis stor del av tiden fördelas till hållplatser i närheten av skolor, förskolor och fritidshem. Biblioteksbussen besöker regelbundet cirka 30 förskolor och 20 skolor i kommunens ytterområden samt ett antal fritidshem och dagbarnvårdare. Det finns inga överenskommelser mellan för- och grundskolenämnden och kultur- nämnden vad gäller biblioteksbussens service och verksamhet.

4. Folkbibliotekens och skolbibliotekens lika och olika uppdrag, prioriteringar:

- Samordna och utveckla skolbiblioteksverksamheten i kommunen för att nå större likvärdighet och ökad kvalitet.
- Säkerställa att alla elever har likvärdig tillgång till skolbiblioteksverksamhet.
- Införliva skolbiblioteksverksamheten i det systematiska kvalitetsarbetet, både på enhets- och huvudmannanivå.
- Arbeta för att samnyttja bokbestånden mellan skolbibliotek, och i förlängningen mellan folk- och skolbibliotek.
- Formalisera samarbetet mellan för- och grundskolan, gymnasieskolan och folkbiblioteksverksamheten på olika nivåer.

5. Bibliotek för alla

Bibliotekslagen fastställer att bibliotek ska finnas tillgängliga för alla och att särskilt folkbibliotek ska anpassas efter användarnas behov. Alla människor har samma rättigheter men olika stort behov av samhällets insatser. Biblioteken arbetar med tillgänglighet och öppenhet för alla, oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Folkbibliotek ska vara naturliga samlings- och mötesplatser för kultur, information, lärande och samhällsdebatt. De är offentliga rum, både fysiskt och digitalt, öppna för alla som kan besöka dem utan krav på medlemskap, prestation eller konsumtion. Alla är välkomna, även oberoende av ekonomi, politisk övertygelse, ursprung eller utbildning.

Det ingår i bibliotekets demokratifrämjande uppdrag att arbeta för allas lika värde och rättigheter samt att motverka fördomar och diskriminering. Folkbiblioteken i Umeå kommun är en hbtq-diplomerad verksamhet som bidrar till ett öppnare och mer inkluderande samhälle. Målet är att alla ska känna sig välkomna, inkluderade, trygga och respekterade oavsett könsidentitet, sexuell läggning eller annan diskrimineringsgrund.

5.1 Bibliotek som offentlig mötesplats

Bibliotek är betydande kulturella mötesplatser för den omvärld de befinner sig i. Det öppna, offentliga rum som folkbiblioteket utgör i kommunen har en funktion som arena för demokrati och för möten mellan människors tankar, kulturer och åsikter.

Folkbibliotek är en plats för en mångfald av åsikter såväl i litterära uttryck som i samhällsdebatten, vilket bidrar till att stärka förutsättningarna för invånarna att kunna vara aktiva medborgare med makt att påverka både sina egna liv och samhället.

Programverksamhet för olika målgrupper ska erbjudas såväl i centrum som i bostadsområden och kommundelar, och genomförs ofta i samverkan med föreningar, studieförbund och andra parter.

I gemenskap med andra kan besökaren uppleva, samtala och reflektera kring kulturprogram med ett brett och varierat innehåll och i olika former. Programverksamheten ska spegla sam-

tiden och bidra till kunskap och fördjupning genom aktuella föreläsningar och debatter, poesiuppläsningar, författarbesök och gränsöverskridande arrangemang.

Folkbibliotekens lokalisering i bostadsområdena gör det lättare för många barn att för första gången ta del av kultur som till exempel musik- eller teaterföreställningar som erbjuds på alla folkbibliotek i kommunen. Även för äldre kan det vara lättare att ta del av arrangemang i det lokala biblioteket. I samverkan med övriga verksamheter i kulturhuset Väven spelar stadsbiblioteket en viktig roll för att möjliggöra ett rikt och varierat kulturutbud för hela kommunens invånare, såväl barn som vuxna.

5.2 Trygghet

Bibliotek ska vara trygga att bevista och präglade av respektfulla möten människor emellan.

Under Rättighetscentrum Västerbottens projekt Rättighetsvandring år 2020 utsågs stadsbiblioteket i Umeå som en trygg och icke-diskriminerande plats. En projektdeltagares kommentar var att "så länge man beter sig bra så spelar ingenting annat roll på bibblan", vilket till fullo överensstämmer med bibliotekets grundläggande idé om att alla är välkomna och har rätt att vara sig själva, men inte på bekostnad av andras säkerhet och upplevelse av biblioteket.

Folkbibliotek som är öppna för alla bevistas även av människor som befinner sig i obalanserat tillstånd och som, medvetet eller omedvetet, kan störa andra besökares biblioteksanvändning och personalens arbete. Ibland uppstår situationer då individer behöver tillrättas och i vissa fall även avhysas för att säkra andras trygghet i biblioteksrummet. För detta ändamål och för den allmänna säkerheten finns handlingsplan och rutiner för otrygga situationer, hot och våld, samt centralt avtal med vaktbolag för ronderande bevakning och väktare som kan tillkallas vid behov.

Trygghet är något som behöver upprätthållas genom medvetna insatser med besökarnas, elevernas och personalens välbefinnande i åtanke. Det görs exempelvis genom fortbildning i bemötande med fokus på säkerhet, brandsäkerhet samt hjärt- och lungräddning, för att öka medarbetarnas trygghet i sin förmåga att hantera oroande situationer.

5.3 Tillgänglighet

Att biblioteken ska vara tillgängliga för besökarna är en självklarhet. Ett kontinuerligt arbete bedrivs kring frågor som rör tillgänglighet i olika former. Anpassningar som görs syftar till att förbättra möjligheterna för alla att kunna använda bibliotekets tjänster, med fokus på barn och personer med funktionsnedsättningar. Förbättringar görs med fördel genom användarinvolvering och omfattar bland annat skyltning, fysisk tillgänglighet i biblioteksrummet och tekniska lösningar som underlättar nyttjandet av biblioteken. Folkbiblioteken genomför enkätbaserade användarundersökningar regelbundet och tillämpar även tjänstedesign, användarorienterad verksamhetsutveckling, för att kunna möta användarnas behov.

Generösa öppettider, personalens bemötande, utformningen av biblioteksrummet, tillgång till ett bra medieutbud, digitala tjänster samt en mångfacetterad programverksamhet är viktiga faktorer för att folkbiblioteken ska upplevas som tillgängliga och attraktiva. Det bety-

der inte att all service finns tillgänglig överallt och alltid, men att resurserna används på bästa sätt utifrån lokala förhållanden i bostadsområdena.

En satsning på fler meröppna bibliotek bidrar till att öka tillgången till Umeås folkbibliotek. Ett meröppet bibliotek innebär att det kan användas av besökare även när det är obemannat. Möjligheten gäller registrerade biblioteksanvändare över 18 år som förbinder sig att följa bibliotekets regler för att få tillgång till bibliotekslokalen under frikostiga tidsramar utanför ordinarie öppettider med bemanning. När Tegsbiblioteket flyttade till nybyggda bibliotekslokaler 2021 kompletterades det dessutom med ett externt bokinkast, ett återlämningsystem med teknik som säkerställer att det kan användas dygnet runt. Satsningen på meröppna bibliotek görs inte på bekostnad av bemannade öppettider eller biblioteksservice till de besökare som inte har möjlighet att nyttja meröppet.

Bibliotekstjänster är ständigt tillgängliga via folkbibliotekens webbplats minabibliotek.se, där alla kan ta del av bibliotekskatalogen och ett digitalt utbud. Därtill kan registrerade biblioteksanvändare hantera sina lån och reservationer, låna e-medier och få tillgång till fler digitala tjänster närhelst det passar dem.

5.4 Prioriterade grupper

Bibliotekslagen anger några prioriterade grupper: barn och ungdomar, personer med funktionsnedsättning, personer med annat modersmål än svenska, och de nationella minoriteterna. Gemensamt för alla målgrupper är att de inte utgör homogena konstellationer utan består av individer med egna behov, men det är likväl angeläget att uppmärksamma utsedda grupperingar. För att nå de prioriterade grupperna krävs samverkan mellan folkbiblioteken och andra kommunala verksamheter, liksom intresseorganisationer, föreningar och andra aktörer.

För att bedriva och utveckla folkbibliotekens verksamhet för de prioriterade grupperna finns arbetsgrupper med representanter från närbiblioteken och stadsbiblioteket. Syftet är att samla och dela goda erfarenheter av verksamhet som bedrivs, samt att identifiera kunskapsluckor och erbjuda intern fortbildning inom aktuella områden. Det är angeläget att fortbilda all personal, gärna i samverkan med grupperna själva, deras organisationer, föreningar och andra relevanta parter.

Barn och ungdomar

Barn och ungdomar är en given målgrupp för biblioteken, och en påtaglig del av biblioteksverksamhetens resurser ägnas åt denna grupp. Umeå har i nationell jämförelse mycket höga utlåningssiffror vad gäller barnlitteratur, vilket är glädjande men även något som kräver fortsatta satsningar på litteraturförmedling och läsfrämjande insatser för att upprätthålla.

Barn och ungdomar ingår i alla prioriterade grupper. En viktig utgångspunkt är synen på barn som enskilda individer med egna rättigheter i enlighet med barnkonventionen, i vilken barn definieras som varje människa under 18 års ålder. Barnens bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barn, deras rättigheter och åsikter ska respekteras.

Umeås biblioteksverksamhet ska vidareutvecklas i överensstämmelse med barnkonventionen. Det innebär bland annat att barn ska erbjudas avgiftsfria kulturaktiviteter på alla folkbibliotek, i enlighet med barnkonventionens princip om ickediskriminering, och alla barn och unga i hela kommunen, oavsett livsvillkor och bakgrund, ska ges möjlighet att delta i skapande och upplevelsebaserade kulturaktiviteter, i enlighet med barnkonventionens artikel 31 om rätt till kultur, fritid, lek och rekreation. Aktiviteter genomförs i egen regi, i samarbete med Kulturskolan eller med andra relevanta aktörer.

Vidare ska biblioteken utveckla sätt att tillägna sig barnens egna åsikter och önskemål om verksamheten. Användarundersökningar som utformas för och vänder sig direkt till barn är ett sätt, och tillämpning av tjänstedesign med barn och ungdomar som deltagare är en annan metod som Umeås folkbibliotek använder sig av. Elever ska ges möjlighet att vara delaktiga i skolbibliotekens utbud och verksamhetsplanering.

Bibliotekslagen ålägger folkbibliotek att ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar. Skolor har motsvarande uppdrag för sina elever, med ansvar för deras språkutveckling och läsning, ett uppdrag som ett närliggande skolbibliotek i hög grad bidrar till att fullgöra. Gränsen mellan läsfrämjande i och utanför skolan är inte skarp, och folkbiblioteken är en kompletterande resurs för förskolor och skolor för att nå måluppfyllelse. Folkbibliotekens läsfrämjande uppdrag är inriktat mot skolelevernas fritid, de yngre barnen och deras vårdnadshavare, förskolorna och befolkningen i övrigt.

Kulturrådet har i sitt handlingsprogram definierat läsfrämjande med att ta bort hinder för läsning och öppna vägar för litteratur, att bidra till att människor kan utveckla alla sina språk, att stärka läsarens självförtroende, att öka tillgången till en mångfald av litteratur på olika språk och i olika format samt att ge fler möjlighet till en konstnärlig upplevelse genom litteratur. Läsfrämjande insatser för barn och unga ska prioriteras.

Läsning stärker språkförståelse och fantasi, och ger en grund för livslångt lärande. För att uppmuntra till läsning är det betydelsefullt att barn och ungdomar tidigt får möta litteratur utifrån egna intressen. Särskilt för de som kommer från läsovana familjer har biblioteken en viktig roll att fylla. Den negativa utvecklingen vad gäller läsförståelse som kunnat observeras under senare år kräver aktiva insatser inte minst från biblioteken, insatser som riktar sig till barn och ungdomar men även till deras vårdnadshavare.

Ett regelbundet och metodiskt samarbete mellan bibliotek, barnhälsovård, förskolor, skolor och fritidshem är viktigt för att främja språk- och läsutveckling, liksom kunskapsutbyte mellan bibliotekarier och personal inom skola och barnhälsovård. Folkbiblioteken ansöker och fördelar Kulturrådets bidrag till inköp av litteratur till folk- och skolbibliotek, satsar på gåvoböcker till kommunens barn i åldrarna 0–6 år i samarbete med barnhälsovården, erbjuder ett omfattande medieutbud, bedriver läsfrämjande arbete för barn och unga i samarbete med förskolor och skolor, och på fritiden genom varierande aktiviteter även i samarbete med föreningar och andra organisationer.

Personer med funktionsnedsättning

En funktionsnedsättning kan gälla fysisk, psykisk eller intellektuell förmåga. Nedsättningen kan vara partiell eller total, medfödd eller uppkommen till följd av sjukdom eller skada. Det kan exempelvis handla om synnedsättning eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning (NPF). Funktionshinder är den begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.

Folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla och anpassade till användarnas behov. De ska därför arbeta för att avlägsna hinder för användning av sina lokaler, sina tjänster och sitt utbud, vilket främjar alla användare i allmänhet och gynnar barn och vuxna med någon form av funktionsnedsättning i synnerhet.

Tillgängliga medier syftar till att alla ska ha möjlighet att läsa på sina villkor. Biblioteken har böcker i olika format att läsa eller lyssna på. Den som har svårt att läsa vanlig text kan låna talböcker, och det finns böcker med extra stor text, så kallade storstilsböcker, samt lättlästa böcker för både barn och vuxna.

Genom biblioteken får personer med synnedsättning eller lässvårighet också tillgång till nationella resurser från MTM, Myndigheten för tillgängliga medier, som via sin tjänst Legimus förutom talböcker erbjuder punktskriftsböcker och e-textböcker.

På folkbiblioteken finns särskilda hyllor som samlar medier för barn med någon form av funktionsnedsättning. Där finns bland annat medier för att lära sig teckenspråk, teckentolkade filmer, taktila böcker och böcker med text och tecken som alternativ och kompletterande kommunikation, TAKK. Dessa medier används även i programverksamhet för barn.

Folkbiblioteken i samarbete med övrig kulturverksamhet i Väven verkar för att förbättra tillgänglighet till programverksamhet, både för publik på plats och vid digital förmedling.

Det är viktigt att uppsöka denna diversifierade grupp på exempelvis särskilda boenden, daglig verksamhet och andra mötesplatser för att förmedla vad biblioteken har att erbjuda och hur människor med olika förutsättningar kan ta del av utbudet.

Personer med annat modersmål än svenska

I Sveriges nationella språkpolitik ingår målet att alla ska ha rätt att utveckla och tillägna sig det svenska språket, och att utveckla och bruka det egna modersmålet. Enligt bibliotekslagen ska särskild uppmärksamhet ägnas åt personer som har annat modersmål än svenska, bland annat genom att erbjuda litteratur på andra språk än de nationella minoritetsspråken och svenska, samt litteratur på lättläst svenska. Det gör biblioteken i Umeå.

Cirka 13 % av Umeås befolkning är utrikesfödda, enligt SCB-statistik för 2022, och många olika språk förutom svenska talas i kommunen. Folkbibliotekens mediasamling inrymmer litteratur på mer än hundra språk, allt från ett fåtal titlar till fler än tusen volymer på några av de stora världsspråken utöver engelska.

Umeås folkbibliotek har en inrättad bibliotekspedagogtjänst med inriktning på denna målgrupp. Folkbiblioteken arbetar för att stärka utrikesföddas möjlighet att tillägna sig det svenska språket och att få tillgång till kultur och kunskap om samhället genom språkcaféer, matlagning med språkträning och andra aktiviteter där utrikesfödda och svenskfödda möts

över olika teman, tar del av samhällsinformation och bibliotekskunskap, samtalar och utbyter erfarenheter.

Det är en styrka att äga flera språk, och en viktig dimension av det läsförmedlande arbetet är att ge personer i olika åldrar och livssituationer möjligheter och inspiration till att utveckla alla sina språk. Exempel på aktiviteter för gruppen är sagostunder på olika språk för barn, språkcaféer på olika språk, läxhjälp, särskilda biblioteksvisningar och läsecirklar för sfi-studenter. Insatser görs ofta i samarbete med sfi, kommunens arbetsmarknads- och integrationsavdelning, studieförbund och föreningen Vän i Umeå som har ett idéburet offentligt partnerskap (IOP) med Umeå kommun.

De lokala satsningarna på medier på andra språk än svenska kompletteras av den digitala resursen Världens bibliotek med fritt tillgängliga e-böcker på flera av Sveriges migrantspråk. Det finns även en mångspråkig lånecentral som komplement till medieförsörjningen vid landets bibliotek.

De nationella minoriteterna

Umeå kommun ska möjliggöra för urfolket samerna och landets övriga nationella minoriteter judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar att utveckla och bevara sina kulturella särarter och sina språk. Till det bidrar folkbiblioteken bland annat genom att tillhandahålla medier om de nationella minoriteterna och på minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Nationella minoriteters högtidsdagar uppmärksammas i bibliotekslokaler och på bibliotekswebben. Ambitionen är att även ha biblioteksrepresentation på platser där högtidsdagar firas eller andra större publika arrangemang för nationella minoriteter och urfolk genomförs.

Umeå kommun ingår i förvaltningsområden för finska, meänkieli och samiska. Folkbiblioteken arbetar därför särskilt med att främja och stärka samernas, sverigefinnarnas och tornedalingarnas språk och kultur.

Folkbiblioteken samarbetar med kommunens minoritetssamordnare och håller samråd med målgruppen för att vidareutveckla verksamheten med utgångspunkt i gruppens behov och önskemål vad gäller böcker och andra medier samt kultur- och språkstärkande aktiviteter för både barn och vuxna.

Förutom de lokala insatserna i Umeå görs satsningar på nationell nivå. Resursbibliotek har utsetts som ett stöd i kommunernas uppdrag för de nationella minoriteterna. Appen Bläddra med e-böcker på minoritetsspråk har tillskapats och är direkt tillgänglig för användning av målgruppen och andra intresserade.

5.5 Uppsökande verksamhet

För att leva upp till bibliotekslagen och målet att alla i kommunen ska ha tillgång till biblioteksservice bedrivs uppsökande verksamhet. Personer med funktionsnedsättningar, personer inom kriminalvården och andra som inte kan besöka ett fysiskt folkbibliotek ska ges möjlighet att omfattas av bibliotekens service.

Regelbunden uppsökande verksamhet finns i samarbete med Kriminalvården på häktet och kriminalvårdsanstalterna Ersboda och Sörbyn. Insatserna består framför allt i medieförmedling och boksamtal.

Bokdepositioner finns på äldreboenden, hälsocentraler och andra ställen. Hemleverans av böcker och talböcker erbjuds genom tjänsten Boken kommer personer som inte kan hämta böcker och andra medier själva.

Tillgången till biblioteksbusstransporter i kommunens glest befolkade delar gör det möjligt för personer med funktionsnedsättningar och andra som har långt till en bibliotekslokal att ta del av biblioteksverksamhet och få åtkomst till litteratur och information.

Det kan finnas andra orsaker eller hinder som gör att människor inte känner till och därmed inte nyttjar biblioteken. Det är angeläget att invånarna har kännedom om vilka möjligheter som finns och därmed har förutsättningar att göra medvetna val om sin användning av bibliotek. Uppsökande verksamhet syftar även till att nå nya och ovana biblioteksanvändare. Därför ska folkbiblioteken presentera sin verksamhet även utanför bibliotekslokalerna. Det görs exempelvis genom närvaro vid mässor, föreningsarrangemang och andra aktiviteter som samlar människor med olika bakgrund och intressen.

5. Bibliotek för alla, prioriteringar:

- Vidareutveckla folkbibliotekens samarbete med organisationer, föreningar och aktörer som tillvaratar de prioriterade gruppernas intressen.
- Möjliggöra för alla, och särskilt beakta de prioriterade gruppernas möjligheter, att påverka folkbibliotekens medie- och programutbud.
- Utveckla användarundersökningar och elevforum som tar vara på barns och skolelevers behov och önskemål.
- Arbeta för att stimulera barns läsförmåga och språkutveckling.
- Bibliotekspersonal ska ges möjlighet att fortbilda sig exempelvis om barnrätt och barns medievärldar, om funktionsnedsättningar och funktionsrätt, om situationen för människor på flykt och mångspråkighet, om normer, diskriminering och rasism, samt om de nationella minoriteternas historia, kultur och språk.
- Arbeta med trygghet och säkerhet för besökare, elever och personal.
- Arbeta för att göra biblioteksverksamheten känd för fler.

6. Bibliotek och demokrati

Bibliotek i det allmänna biblioteksväsendet ska enligt bibliotekslagen verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Folkbibliotek utgör ett kunskapsnav i samhället, en bas för medborgarnas bildning och åsiktsbildning, tillgänglig hela livet. Där ska fakta förmedlas, olika synvinklar presenteras, ståndpunkter utmanas och människor uppmuntras till individuellt tänkande och deltagande i samhällsutvecklingen.

6.1 Medier

Böcker är alltjämt folk- och skolbibliotekens bas men dagens bibliotek erbjuder många olika medieformer, analoga såväl som digitala. Mediesamlingen omfattar böcker och annat tryckt material såsom tidningar och tidskrifter, film och musik, språkkurser och tv-spel, ljudböcker och talböcker. Medieutbudet innefattar även digitala resurser som e-böcker och databaser.

Det är viktigt att biblioteken upplevs som samtida, trovärdiga, representativa och tillgängliga förmedlare av information och läsoplevelser. Biblioteken ska garantera tillgång till den smala och svåråtkomliga litteraturen och samtidigt kunna möta efterfrågan på aktuell litteratur och andra relevanta medier för barn och vuxna. I biblioteken finns ett rikt och aktuellt utbud av medier som speglar världen ur många perspektiv. Mediebeståndet ska spegla landets åsiktsfrihet för att kunna bidra till diskussioner och samhällsdebatt.

Förutom medier på svenska för alla åldrar och varierande läsförmåga erbjuds litteratur på de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska, samt andra språk som finns representerade i kommunen. Därtill erbjuds tillgängliga medier, behovsanpassade lösningar och medieformat för olika former av funktionsnedsättningar.

Enligt bibliotekslagen ska folkbibliotekens utbud präglas av kvalitet och allsidighet. Folkbiblioteken ska därför göra ett aktivt urval baserat på kvalitetskriterier vid inköp. Därutöver finns möjlighet för biblioteksanvändare att påverka utbudet genom att ge förslag till medieinköp. Umeå kommuns folkbibliotek har tillsammans med Umeåregionens övriga bibliotek ett gemensamt mediebestånd tillgängligt för alla invånare i Umeåregionen, med överenskomna riktlinjer för medieförsörjning för Umeåregionens bibliotek. Arbete med strategisk medieplanering genomförs med en övergripande medieplan för kommunens folkbibliotek som grund för lokala medieplaner. För varje enskilt bibliotek påverkar närområdets sammansättning med dess behov och förutsättningar det lokala mediebeståndet. Kontinuerligt arbete med mediebeståndet är nödvändigt för att hålla det aktuellt och relevant, genom sakkunniga förvärv och nödvändig gallring.

Skolbibliotekens mediebestånd ska vara relevant för elevernas skolarbete och bidra till elevernas måluppfyllelse samt deras sociala, personliga och demokratiska utveckling till framtidens medborgare.

6.2 Kunskap, källkritik och källtillit

Att ha tillgång till information och kunskap samt att erbjudas stöd att hitta fram till den är en förutsättning för delaktighet i samhällslivet och det demokratiska samhällets utveckling. Ökad kunskap underlättar medvetna val. Folkbiblioteken är en garant för tillgången till fri information och litteratur i samhället, och bibliotek utgör en plattform för individer att kunna ta vara på sina medborgerliga rättigheter och påverka sina livsvillkor.

Biblioteken är en del i utbildningssamhället och en bas för det livslånga lärandet. Att synliggöra olika sätt att ta del av information och att tillgängliggöra information i former som användarna föredrar och kan ta till sig ligger i bibliotekens uppdrag. Biblioteken, inte minst skolbiblioteken, har en betydelsefull pedagogisk roll för att lotsa medborgarna i informationsutbudet. Genom att vägleda i sökkunskap, källkritik och källtillit kan biblioteken höja medborgarnas medie- och informationskunnighet.

Källkritik och källtillit är två begrepp som kompletterar varandra. Källkritik har länge varit aktuellt som begrepp och önskvärd förmåga, och det är tveklöst av stort värde i dagens medieklimat att granska och ha förmåga att förhålla sig kritisk till angivna uppgifter och dess källa. Att kunna känna källtillit underlättar samtidigt navigeringen i en värld där det kan vara komplicerat att vara en aktiv medborgare, med tillgång till ett i stort sett obegränsat antal källor. Källkritik handlar i grunden om enskilda påståenden eller enskilda artiklar, medan källtillit syftar till att känna förtroende för etablerade medier, kunskapsproducerande institutioner och andra källor som strävar efter saklighet och att vara opartiska.

Svenska medborgare uttrycker att de till stor del kan lita på information från svenska myndigheter och svensk media, men det finns grupperingar som ständigt misstror myndigheter och misskrediterar pålitlig media. Biblioteken kan vägleda användarna i dagens digra medie- och nyhetsutbud, uppmuntra till källkritisk granskning men även till rimligt förtroende för tillförlitliga källor.

6.3 Digital delaktighet

Folkbiblioteken ska enligt bibliotekslagen verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet och samhället.

Alla människor i Sverige ska ha samma rätt och möjligheter att nyttja internets tjänster eftersom det i allt högre grad krävs grundläggande internetkunskaper för att kunna ta del av samhällsservice och för privata ändamål. De som av olika anledningar saknar digital kompetens riskerar att hamna utanför, vilket kan medföra negativa konsekvenser för den enskilde individen, men även för demokratin och samhällsekonomin. Även i Sverige, som generellt ligger långt fram i den tekniska utvecklingen, finns människor som inte är digitalt delaktiga och som därmed riskerar att förbli eller hamna i utanförskap.

94 % av befolkningen använder internet enligt Internetstiftelsens årliga studie av svenska folkets internetvanor (2022). I princip alla barn gör det, medan de allra äldsta i samhället fortfarande är den grupp som använder internet minst av alla. Äldre, men även andra, begränsas av bland annat höga kostnader, krånglig teknik och en oro över att bli lurad på nätet. Allt fler internetanvändare vidtar åtgärder för att skydda sig från det digitala livets risker. Det finns likväl ett fortsatt behov av att öka antalet medvetna och säkra internetanvändare för att alla ska kunna vara fullt delaktiga i samhället.

Digital delaktighet för alla är ett samhälleligt mål där biblioteken har en viktig uppgift att fylla. God läsförmåga och digital delaktighet är grundläggande för att kunna verka i ett demokratiskt samhälle. En av de viktigaste uppgifterna för samtliga bibliotek i Umeå är därför att vägleda och på så sätt bidra till att utveckla medborgarnas språkliga och digitala kompetens. Folkbiblioteken erbjuder tillgång till och förmedlar kunskap om digital teknik och hur den kan användas, bland annat genom digitalhjälpstillfällen, studiecirkel och workshops med presentationer och möjligheter för biblioteksanvändare i alla åldrar att testa digitala tjänster och digital teknik. Fortbildning av personal är viktigt för att ge dem förutsättningar att vägleda biblioteksbesökarna.

6. Bibliotek och demokrati, prioriteringar:

- Främja intresset för litteratur och läsning genom att erbjuda ett rikt och varierat medieutbud i olika format.
- Tillhandahålla och förmedla tryckt och digital dagspress för att trygga möjligheten att ta del av aktuella händelser, lokala såväl som nationella och globala, i etablerad media.
- Vägleda i sökkunskap, källkritik och källtillit.
- Förse bibliotekspersonalen med förutsättningar för att ge vägledning i användande av informationsteknik och digitala tjänster.

7. Bibliotek för samtiden och framtiden

Umeå är en växande kommun med visionen att ha 200 000 invånare senast år 2050. Det övergripandet målet är att Umeås tillväxt ska klaras med social, ekologisk, kulturell och ekonomisk hållbarhet. Väl fungerande biblioteksverksamhet bidrar till en hållbar utveckling, bland annat genom minskad ojämlikhet.

Umeås befolkning är förhållandevis ung. Cirka 13 % är utrikesfödda. Inom vissa bostadsområden har en stor del av invånarna andra språk än svenska som modersmål. Satsningar på barn och vuxna med annat modersmål än svenska är särskilt viktiga i dessa bostadsområden.

Umeå kommun arbetar för att motverka bostadssegregation genom att olika boendeformer blandas i stadsdelarna. Trots det finns skillnader vad gäller utbildningsnivå och socioekonomiska förhållanden mellan områden. Idag saknas närhet till biblioteksverksamhet i vissa stadsdelar vilket innebär olika förutsättningar för att ta del av bibliotekens utbud. Geografisk närhet till biblioteksverksamhet är av stor betydelse för ett jämlikt samhälle.

Det finns elva folkbibliotek i kommunen. Antalet har varit detsamma sedan 1990 då Ersboda-biblioteket öppnade i den då nybyggda stadsdelen. Sedan dess har befolkningen i Umeå ökat med ungefär 45 %, nya bostadsområden har vuxit fram och staden har förtätats, medan antalet folkbibliotek alltså ligger på samma nivå. Tillgången till bibliotek som kulturella mötesplatser i bostadsområden ska inte underskattas, inte minst för barn, unga och äldre.

Nya bostadsområden, till exempel Tomteboområdet, saknar folkbibliotek. I bostadsområden som förändras eller förtätas, som Marieområdet, upplevs biblioteket otillgängligt och perifert. En lokalisering i närheten av Mariehems centrum bedöms vara lämpligare utifrån den befolkningsstruktur som området fått.

Ytterligare närbibliotek bör tillskapas och möjlig förflyttning av befintliga bibliotek bör beaktas för en jämlikare fördelning av biblioteksverksamheten i kommunen, och för att stödja kommunens mål att växa hållbart utan några utsatta områden. Det är även angeläget att förbättra förutsättningarna för skolbibliotek, för att uppnå likvärdig tillgång för kommunens elever.

7.1 Agenda 2030 för hållbar utveckling

Umeå kommun har länge arbetat för hållbar utveckling, i både lokal och global kontext. Umeås vision om att växa hållbart återspeglas i flera av kommunens strategiska dokument. Kommunens jämställdhetsstrategi syftar, i överensstämmelse med ett av de globala målen, till att skapa förutsättningar för kvinnor och män att ha samma makt att forma samhället såväl som sina egna liv, och alla verksamheter inom kommunen ska bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete. Att minska ojämlikhet och orättvisor samt att främja fred och rättvisa är centralt i Agenda 2030, liksom i bibliotekens grundläggande verksamhet.

Unescos folkbiblioteksmanifest framhåller att folkbibliotekets uppdrag är att verka för information, läskunnighet, utbildning, inkludering, samhällsengagemang och kultur. Folkbiblioteken bidrar därigenom till de globala målen för hållbar utveckling och uppbyggandet av mer jämlika, humana och hållbara samhällen.

Kommunen har även engagerat sig i att utveckla cirkulär ekonomi som går ut på att minimera avfall och maximera återvinning och återanvändning av resurser. Bibliotek utgör en modell för en central aspekt av cirkulär ekonomi, nämligen att dela resurser. Det görs framför allt i form av att böcker och andra medier kan lånas hem av många användare, alternativt läsas eller på annat sätt användas på plats, samt att folkbiblioteken tillhandahåller teknik som datorer med internetuppkoppling och skrivare. Likväl behöver biblioteken utveckla sitt hållbarhetsarbete, beakta sin resursanvändning, undvika onödig materialanvändning och välja miljövänliga alternativ.

7.2 Beredskap

Erfarenheterna från covid-19-pandemin visar på vikten av beredskap för krissituationer. Att vara förberedd för påtagligt förändrade förutsättningar underlättar hanteringen av verksamheten och förbättrar möjligheterna att erbjuda samhällsviktig service. Den nationella biblioteksstrategin framhäver att det i grund och botten handlar om att värna tillgången till faktabaserad och trovärdig information i såväl fredstida normallägen som vid fredstida kris-situationer och krig.

I kulturförvaltningens krishanteringsplan konstateras att folkbibliotek är offentliga rum som är öppna för alla och en garant för tillgång till fri information och litteratur. Det är angeläget ur ett demokratiskt perspektiv att denna grundläggande samhällsliga funktion är tillgänglig så långt det är möjligt.

Därutöver kan folkbiblioteken, som en av få offentliga institutioner öppna för allmänheten, även i kristider vara en trygg plats i samhället, inte bara som mötesplats med god infrastruktur och informationsförmedling utan även en plats för rekreation som kan bidra till en känsla av normalitet i omvälvande tider. Bibliotek ska därtill stärka människors kunskap om informationspåverkan och kan även bidra till bättre hemberedskap.

7.3 Kommunikation

Kommunikation är ett viktigt verktyg för att öka kunskapen om bibliotek, bygga tillit och bibehålla medborgarnas förtroende för att biblioteken tillhandahåller opartisk vägledning till litteratur och information i olika former. Att sprida kännedom om folkbiblioteken som sam-

tida, relevanta och objektiva bildningsinstitutioner blir än mer angeläget i en värld med snabba samhällsförändringar och grupperingar som sprider misstro mot myndigheter och etablerad media.

Väl fungerande kommunikation, intern såväl som extern, är en förutsättning för folkbibliotekens målluppfyllelse och framgång. Folkbiblioteksverksamheten behöver ett genomtänkt och funktionellt kommunikationssystem som kan anpassas efter behov. Däri ingår vägledning för tydlig, tillgänglig och inkluderande kommunikation samt tillgång till kanaler som överensstämmer med verksamhetens och allmänhetens behov. Detta för att bibliotekens utbud och tjänster ska kunna komma alla kommunens medborgare till nytta, även nya och ovana biblioteksanvändare.

7.4 Teknikutveckling

Biblioteken i Umeå ska använda ändamålsenliga och tillgängliga tekniklösningar för att tillhandahålla biblioteksservice. Samarbetet inom Umeåregionen är en viktig grund för att ge god service med hög kvalitet och även för fortsatt utvecklingsarbete. Ny teknik ska användas i syfte att underlätta användningen för medborgarna. Det gemensamma arbetet inom Umeåregionen fortsätter inom biblioteksstrategiska områden som självbetjäning, e-tjänster och bibliotekskatalog.

Bibliotekskatalogen, det biblioteksdatasystem som folkbiblioteken nyttjar används även på gymnasieskolornas bibliotek och på några grundskolebibliotek i kommunen. Det innebär att katalogposter och låntagarregister kan samnyttjas. Skolbibliotekens behov beaktas vid upphandling och förvaltning av system för folkbiblioteken.

Alla folkbibliotek använder RFID-teknik och har självbetjäningstationer där besökarna själva sköter utlån och återlämning. Avgiftsfria bokningsbara datorer med utskrifts- och skanningsmöjligheter och trådlös åtkomst till internet finns för besökare på alla folkbibliotek. Umeå kommuns gästportal ger åtkomst till trådlöst internet även i andra kommunala lokaler med hjälp av bibliotekskort och personlig pinkod.

Digital teknik ger nya möjligheter för alla elever och i synnerhet för elever med behov av stöd. Skolans personal liksom bibliotekarier i den pedagogiska verksamheten är nyckelpersoner i detta arbete. Skolbibliotek behöver omfatta såväl böcker som digital teknik och andra medier anpassade efter elevernas behov av lässtöd och kompensatoriska verktyg.

Utvecklingen inom medieområdet och den digitala utvecklingen, framför allt den snabba framväxten av avancerad AI i samhället, ställer krav på bibliotekens resurser och förmåga att förbättra befintliga samt utveckla nya tjänster, att tillgängliggöra innehåll oavsett medieform, och att vägleda medborgarna i användning av digital teknik. Vägledning kan vara av praktisk karaktär men kan även ges i form av föredrag och forum för diskussioner gällande digital teknik och dess inverkan på medielandskapet och samhället i stort.

7. Bibliotek för samtiden och framtiden, prioriteringar:

- Verka för likvärdig tillgång till bibliotek för kommunens medborgare och elever.
- Bidra till kommunens hållbara utveckling genom medvetna val.
- Tydliggöra folkbibliotekens roll i tider av kris, i såväl fredstid som vid händelse av krig.
- Vidareutveckla folkbibliotekens kommunikation.
- Verka för att tekniken i biblioteken och tekniska hjälpmedel är tillgängliga för så många som möjligt och anpassade efter användarnas behov.
- Utveckla användandet av digitala tjänster för att inspirera till läsning, synliggöra media, fördjupa läsupplevelser och underlätta informationssökning.

8. Avslutning

Bibliotek för alla, det arbetar Umeå kommuns bibliotek med att vara – skolbiblioteken för sina elever och skolpersonal, folkbiblioteken för kommunens medborgare i alla åldrar och andra besökare. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla, fastställer bibliotekslagen. Oavsett bakgrund eller anledning har varje människa rätt att besöka folkbibliotek och ta del av information, kultur och litteratur.

Att Umeå kommuns folkbibliotek är välbesökta och mycket uppskattade visar statistik och användarundersökningar. Det finns ett högt förtroendekapital att förvalta men också att utveckla ytterligare för att bibehålla befintliga och dessutom locka nya biblioteksanvändare. Sådan utveckling sker bland annat genom förståelse för användarnas behov, kunskap om tillgänglig teknik, omvärldsbevakning och förmåga att kommunicera bibliotekens utbud.

Sammanfattningsvis ska Umeå kommuns bibliotek

- verka för att vara öppna, tillgängliga och trygga för alla
- vara lyhörda för användarnas behov och önskemål
- erbjuda en aktuell och representativ mediesamling, relevanta bibliotekstjänster och programverksamhet för olika målgrupper
- bidra till att utveckla elevernas och medborgarnas språkliga och digitala kompetens
- vara en plats för demokrati, information, kultur, litteratur, lärande och samhällsdebatt
- erbjuda biblioteksservice även till medborgare som inte har möjlighet att besöka ett folkbibliotek
- arbeta för att nå nya och ovana biblioteksanvändare
- verka för en likvärdig tillgång till bibliotek för elever och medborgare.

Med biblioteksplanen som utgångspunkt ska kommunens bibliotek vidareutveckla verksamheten för att kunna vara bibliotek för alla, i samtiden och framtiden.

9. Förteckning med länkar till styrdokument och mål

[Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling – Svenska FN-förbundet](#)

[Barnkonventionen – Unicef Sverige](#)

[Bibliotekslag \(2013:801\) – Sveriges riksdag](#)

[FN:s konventioner om mänskliga rättigheter – Regeringen.se](#) (med länk till pdf)

[FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning – Regeringen.se](#)
(med länk till pdf)

[Främja läsning – Kulturrådet](#) (med länk till handlingsprogrammet för läsfrämjande)

[IFLAS:s/Unescos folkbiblioteksmanifest 2022 – IFLA \(International Federation of Library Associations and Institutions\)](#) (pdf)

[Kulturpolitiskt program för Umeå kommun](#) (pdf)

[Lag \(2018:1197\) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter – Sveriges riksdag](#)

[Lag \(2009:724\) om nationella minoriteter och minoritetsspråk – Sveriges riksdag](#)

[Läroplan för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet – Skolverket](#)

[Läroplan för gymnasieskolan – Skolverket](#)

[Mål för kultur – Regeringen.se](#) (med mål för litteratur, läsfrämjande och språk)

[Nationell biblioteksstrategi – Kungliga biblioteket](#) (med länk till pdf)

[Skollag \(2010:800\) – Sveriges riksdag](#)